

PG

P4 64

573 04 19 3

1201

NZ4

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

Nas Jezik

The University
of Michigan
Periodical
Reading Room

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књига XIX, св. 2—3

БЕОГРАД, 1972.

САДРЖАЈ

	Стр.
1) Бранислав Милановић, Глаголи на -ати са двојаким презентском основном	69—181
2) М. Павловић, Семантичке девијације и интерференције	119—134
3) М. Стевановић, С маргина двају прилога из два часописа	134—141
4) Берислав М. Николић, Основни принципи творбе речи у савременом српскохрватском књижевном језику (наставак)	142—154
5) Љубомир Поповић, О начинским реченицама са везником (а) да	155—164
6) М. Стевановић, Око облика допуне једног израза из правне терминологије	165—169
7) Д. Г. Премк, Приступ обради падежних синтагми у средњој школи (наставак)	170—180
8) Језичке поуке	181—187

УРЕБУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уредбачког одбора др Живојин Станојчић

БЕОГРАД
1972.

Штампа: Издавачка установа „Научно дело” — Београд,
Вука Караџића 5

СЕМАНТИЧКЕ ДЕВИЈАЦИЈЕ И ИНТЕРФЕРЕНЦИЈЕ

Књига Мишела Бреала (Michel Bréal) посвећена семантичким појавама, пре шест деценија, значила је више него што је скромно казивао њен наслов — *Essai d'une Sémantique*. Она је указивала на основне законитости у значењима речи, у њиховим језичким вредностима. Семантика је уносила научност психолошког карактера и социолошког смера у етимолошка трагања. Али примена основних ставова, несумњиво покретачка, динамичка снага језичких појава, указивала је на потребу и на могућности успостављања семантичких принципа.

У области српскохрватскога језика пун динамизам језичких процеса даје подлогу раду на „Речнику“ Српске академије наука и уметности, а у исто време открива нове појаве тога динамизма, показујући нам путеве који воде успостављању принципа те лингвистичке дисциплине, значајније од фонологије за брзи темпо језичког живота. То би требало да буду принципи општега карактера и општега значаја, без обзира на то који језик даје материјал за студијску основу ради успостављања принципа. Поред појава општега карактера, намећу се специфичне појаве са терена појединих фонолошко-семантичких зона.

Речи, као семантичке вредности лексемско-фонолошке структуре, живе, ишчезавају, обликују се у нове појаве, мењају се у својим вредностима и семантичким функцијама. Приближавају се или се приказују као синонимске или псеудо-синонимске појаве, с једне стране; с друге пак стране настају девијације и диференцирања. Да се из ових општих линија могу успоставити закони изражени и приказани принципима, потребно је крупне и тачне смернице Бреалових анализа превести

на ниво анализе нашега доба и наших много ширих могућности него што су биле пре пола века.

Међутим, сама факта, саме семантичке појаве не откривају увек процесе чији су резултат: не показују неопходну мотиви-саност *каишар* не прави *каишеве*, њих прави *ременар*. Семантички процеси подложни су у степенима превирања, вирулен-није. То пак запажамо у свакодневном говору, а изразито у дневној штампи.

Анализираћемо примере који показују девијације, семантичке интерференције, како се приказују као појаве синонимике. То ћемо учинити на материјалу који даје семантички „пресек”, истовременост, изражену у неколико бројева дневне штампе. Управо ћемо поћи од примера који имају шири карактер.

Тако се *бездан*, одн. *бездна* (тј. јама), пореди са *понор* и *провалија* (више пута у „Укрштеним речима”. У ствари значење *понор* је изгубило семантичку везу са базом **por-*, **nir-*, у вези са семантичком групом „јама”, ил. алб. **vor-*. Специфична значења „дубинског односа” и „провале”, фиг. осећања дубине, интерферирају са појмом условљености максималног степена — тј. „оно што нема дна”, што се приказује као „без дна”. Семантичка општост омогућава интерференције у односу релативно-конкретног према апсолутно-апстрактном.

Врло често се сматрају синонимима речи *лаћар* и *бродар*, а супротно према речи *морнар*. Општост је везана за „воду” којем плови „лаћа”, „брод”, супротно специфичном значењу *морнар*, која је реч условљена пловидбом на мору. Али позајмица *матроз*, која може интерферирати и са *лаћар* и са *морнар*, не интерферира са *бродар*. Реч *бродар* диференцирана је као дијалектизам у значењу *морнар*, а према речима *лаћар* и *морнар* диференцирана је *стилистички*, тј. у песничкој вредности.

За „јарам” се на једноме месту даје значење „део запрежних кола”. Ту је појам *запрежног возила*, *запрежних кола* употребљен уместо тачнијег и у употреби на селу јединог облика — *воловска кола*. Непознавање термина у употреби на селу

изазвало је интерференцију шире, општије а неадекватне лексеме.

Нејасност значења *ескорта* доводи на једном месту до двојног објашњења: и као „војничка пратња” и као „свита”. Међутим у Речнику Вука Караџића реч *свита* има значење „чоха”, управо део чохе увијен, а затим и значење „крас” од црвене чоје, а значење које смо поставили овде почива на глаголу *свити се*, према основном „савити” с помереним значењем „скупити” („Вук не вије што је меса гладан, / Него вије да дружину с вије”). Тако бисмо имали у основи значење „скупљена група”, тј. „праћња”, „пратиоци”, које би потпуно одговарало речи „ескорта”. Дакле: пратња почасна, а не обична војничка.

Разум и *ум* се наводе за објашњење речи *памет*, мада ове речи довољно јасно имају своја специфична значења, и то *ум* као способност схватања према речи *разум*, са значењем „расуђивање”, а *памет* може значити и способност, и моћ размишљања, и моћ расуђивања, као и способност одлучивања. — Интерференција се може објаснити само широким еластицитетом опште карактеристике схватања, разумевања.

Прекид везе и потпуну демотивизацију имамо у случају употребе речи *товар* са значењем „нарамак”. За *нарамак* (дрва) се не „товари”, него се дрва „узимају”, али су појам „товарити” и резултативно значење „товар” преузели семантичку иницијативу, са формулом „товар који стаје у наручје”.

Ишчезавање терминолошких формула је сасвим разумљиво, при замени новом формулом. Тако је *јурист*, реч некад честа у Војводини и у писаца војвођанских, замењена речју *правник*. Ова је ипак интензитетски мање изразита, а у случају који је пред нама, у дневном листу, обе су дате као синоними. Ту је реч *јурист* васкрсла из стилистичке и књижевне традиције.

Међутим реч *стасит* изгледа да је потпуно ишчезла. Већ низ година пратим како се, нарочито у преводима, у фељтонском стилу јавља израз *добро грађен, добро грађена*, у значењу „стасит”, „стасита”, па је тако и листу Вечерње новости од 16. и 24. априла 1973. (с. 30; с. 26).

Враћање ишчезлих речи, нарочито страног порекла често може бити само привидно. Тако се у истом листу јавља реч *тимар* са значењем „брига за коње”. Међутим, са таквом основом био је познат само глагол *тимарити*, четком и чешагијом чистити коња. Именица *тимар* била је, по Вукову Рјечнику, позната као „*das Striegeln*”, „*usus strigilis in equis*” (1), а у Црњој Гори у значењу „такум”, опрема (2, коња под такумом”). Под (4) Вук наводи значење добра добијеног на уживање (упор. са *зијамет*), а под (3) помиње се *Тимар* као назив кнежевине недалеко од Требиња, за које значење више немамо потврде.

Слабији интензитет значења је последица ређе употребе. Значење почиње бледети и може потпуно ишчезнути. Такав процес условљен интензитетски указује на супротност према процесу делимичног значења које је изражено у виду концентричних кругова, или додиром, по заједничком сегменту, као што смо видели код прве групе примера.

Случајне идентичности, какве је помињао проф. Меје, могу бити интересантне као такве, иако су само случајни ефекти неидентичних процеса. Такав је облик геогр. *Тимор*, назив острва у Тихом океану (*Meyers Geogr. Handatlas*, 65, GHI), а затим у стиху Ивана Мажуранића као апелатив —

Оро гнијездо врх тимора вије
Јер слободе у равници није

Некад случајне хомонимске ситуације могу довести до забуне, као антр. *Кастро*, у вези са *castrum* с ротацизмом (*castellum*), и презиме албанског народног јунака Скендербега — *Castriotti*, а у односу на глагол л. *castrare*, нем. *kastrieren*.

Семантичка померања једне речи могу се рефлектовати на потпуно неочекиван начин у односу на реченицу. Пример из народних песама

Преби копље на три половине

обично је много пута навођен као бесмислица. У ствари у томе примеру имамо један обичан семантички процес ширења према опшгијој семантичкој бази. Сваки одломак од неког предмета, нарочито по дужинској оси, улази у шири појам *део* (нечега), и тако је „пети део“: *петина*, „четврти део“: *четвртина*, трећи део“: *трећина*, „сваки од два дела“ је: *половина*. На тај се начин „половина“ семантички уклапа у појам „део“ и механички изједначаје са значењем „део“. Дакле, „три половине“ као израз управо значи „три дела“.

У примеру

Црвен барјак од зелене свиле

типична несмисао изједначења две изразито посебне боје почива на семантичком померању синтагме „црвен барјак“. Синтагма у том комплексу управо има значење „победничка застава“, „свети симбол“, а конкретно мисао се везује за вид заставе од свиле зелене, какав се барјак приказује у ризници Дечана као барјак Бошка Југовића — свилен и то од свиле зелене боје. Преко степена нултог интензитета „црвен“ не означава више специфичну боју, већ постаје предикатска одредница као носилац тежишта синтагматске целости.

Сличан случај избледелог значења „сив“ имамо у примеру изједначења *коњ зеленко* и *сивац* (В. Н., 18. априла 1973. с. 27). Придев *сив* није јако укореењен; уместо њега обично се реализује гуђина *грао* н. *грау*. Али реч *сивац* се раније афирмисала као значење за магарца, дакле преко појма „јахати“ прелази у домен речи „коњ“, и тим путем се дошло до интерференције *коњ зеленко: сивац*.

Посебан комплекс чине поводи и начини настајања нових речи и израза. Сам термин *кованица* је и врло општега карактера, а тиме и врло непрецизан.

Навешћемо пре свега за општу употребу неке нове речи, али које потичу из народних извора. У значењу „гост“, лице позвано у госте, постоји народска реч *званица*, која се среће и у општем,

па и књижевном језичком типу. Независно од те речи јавља се и форма *узваник* (В. Н. 17. априла 1973, с. 20), дакле „позвани гост“, која је врло близу структуре праве кованице). Разуме се, постоји велики број дијалектизама који су извршили продор у књижевни језик, и који су проживели процес афирмације и стабилизације.

Сведоци смо интересантних убацивања специфичних речи које се из домаћег аргоа увлаче у општи језик, и то у говорни тип директно (*даса*, и сл.), а у новински језик преко написа разних информација и хронике. Тако сам у штампаном слогу срео први пут израз *прећи* (некога) у значењу изитрати (некога), преварити (некога), у примеру

Ја га добро познајем, и осећам да се иза тога крије неки трик, љутито је виком инспектор у слушалицу. Он хоће да нас пређе!

Реч *трик* јасно приказује значење „прећи“ (Б. Н. 18. априла 1973, с. 26). У ту групу спада и им. *клинац* и глагол *цинкарити*. (Како си успео да ме оцинкариш, В. Н. 1. априла, 1973, с. 28).

Нове речи изазива потреба прецизнијег, често управо сажетог формулисања. Као калкови, као преводи и структурални паралелизми, нове речи су израз подсвесне творачке динамике.

Тако је у ритму самосталног народног живота у Србији афирмирана нова изведеница на *ар* — *вртар*, замењујући изобиљни турцизам *баштован*, мада се у дијалекатским архаичнијим областима та реч још може чути код појединаца. У зони загребачког типа књижевног језика усталила се варијанта *вртлар* (Свијет, 15. марта 1973, с. 13). У истој зони и на истоме месту (ib. с. 12) констатована је кованица *подмуклица* —

Увијек сам говорила да је тај наш вртлар права варалица и подмуклица (ib. с. 12).

а по типу *пијаница*, *варалица*, са извођењем од придевског квалификатива (*белица*), односно од раднога или трпнога глаг. *придева*.

У овоме смеру је корисна географска оријентација, јер у зони београдског типа књижевног језика имамо општи облик широке употребе *варалица*, али нема изведенице „подмуклица”, већ је семантема изражена описно — *подмукао човек*.

У овој пак зони сам констатовао *претварало* за значење „симулант” (В. Н. 19. априла 1973, с. 20). Извођење оваквога типа је довољно потврђено, или у ироничној или уопште неповољној ситуацији (*причало, гунђало, блебетало, зврндало, пискарало, шкрабало, куцкало, чмавало*), с тим да такву формацију имамо као песничку реч у Милорада Шапчанина, као назив његовог романа „Сањало” место обичне изведенице *сањалица*.

Потпуно су пак у духу језика и широко прихваћене иронично-шаљиве и шаљиво-ироничне изведенице из семантичке зоне „бити под папучом”, бити у браку жени потчињен, и то ипак оштрије и са презирањем, дакле увредљиво као изведеница на *-ар* — *папучар*, а весело-шаљиво као извођење на *-ић*, *папучић*. Са тематиком „папучића” имамо у посебном чланку ведру, духовиту тему о прослављању „8. марта” као празника људи — кућаника, *папучића*, и у таквој оријентацији формирана је адекватна варијанта *варјачића* и *варјачић* (Свијет, наведени број, стр. 28—29).

Овом пак приликом сугестивно се намеће питање о презимену *Варјачић*, а ја сам у старој српској војсци познавао из старијих генерација официра *Варјачић*; такво презиме није поменуто писац овде наведеног чланка. Помишљам да би се поводом тога примера могло посебно дискутовати (а то намеравам да учиним у другој констелацији језичких појава, cf *bar-, var-*).

У тип општега језика се пробијају лексеме и њихове семанте из посебних термина врло динамичног спортског домена. Та констатација је и овде корисна, иако је таква лексичка оријентација довољно запажена. Али је занимљиво овом приликом напоменути да елементи овако продорни могу носити у себи репродукциони динамизам. Тако је настао термин *прволигаш*, т и м који је заузео, „изборио” место у Првој лиги фудбалске организације. Дуго је, деценијама тај термин био освештан и не-

прикосновен, усамљен у својој функционалној особености. Међутим, ових дана, средином овог месеца запазио сам корелативни термин *друголигаш*, — који је свакако провео извесно време у „инкубатору“ стручне терминологије.

Усвајање и стабилизација једног термина представља и једноставан и у исто време сложен процес. Потреба динамизира адекватну, одговарајућу изражајно-комуникативну реализацију. Али је таква реализација у току конкретизовања вишеструко диригована, пролазећи кроз комплексе језичких констелација. Тако је у Клубу кошаркаша, уз друге називе одређених функција, уведен термин *техничко*. Термин је управо из онога лексичког круга који одговара функцији упућивања чланова — не идеолошки, него извођачки, дакле технички. У једној изјави дневноме листу „техничко“ Клуба не објашњава сву функцију, (јер је то ствар која се сама по себи разуме); он објашњава оно што прати његов одговорни посао, говори о тешкоћама, о лишавањима. Ево речи Александра Прелевића, клубског техника —

Можемо много да истрпимо: провлачимо се са скромним средствима . . . (Б. Н., 19. априла, 20).

Његова улога, брига о свему што је опште и специфично техничко није означена речју *техничар*, јер та реч већ има неколико устаљених и специфичних значења. Форма *техник* није одабрана, јер је двосложна и не одговара по структури корелативним лексемама. Наметала се реч *техничко* и по необичности и по „еснафској“ солидарностима: то је термин већ „монтиран“ у земљама у којима је рукомет врло развијен.

Далеко од очију позоришних гледалаца формирају се делатности неопходне позоришту. Давно већ био је устаљен термин *власуљар* према речи *власуља*, а тако исто и *декоратер*, позоришни сликар. Временом се усталила реч *маскер*, према речима *маска* — *маскирање*, као структурална немачка позајмица. Временом је измењена ранглиста: *маскер* је у функцији давања „лика“ важнији, он је неопходан, па често врши и функцију која је детронизирана са прворедног значаја („у домаћем филму

маскер је истовремено и *власуљар*). Међутим нове ситуације са новим појмовима добијају нове лексичке реализације уз нове семантичке вредности, и то ефектно, интензитетски одлучно изражене. *Креативност* је израз који у један посао, на изглед занатски, уноси смисао уметничке вредности. *Креативна*, творачка *динамика* је на свој начин уметнички изражај условљен уметничким смислом, а у томе правцу се успоставља строго изражена листа креативних способности. Успостављање такве „ранглисте” је названо *ранговање*, ред према способности:

Коваљева је у Удружењу филмских радника *рангована* међу свега четири креативна реализатора маске (Б. Н., 20. априла 1973., с. 2).

Међутим у филмском домену није прихваћена и именица *креатор*, која се осећа као устаљена и спецификована за регулаторе моде у одевању, они су *модни креатори*.

Многе нове делатности и схватања у њему захтевају и нове лексичке формуле, да би се што јаче истакла нова карактеристика, као што је то и у појавама у друштву. *Насилник* није исто што и *силеција*, и та реч, са повратком на турцистички елеменат у структури карактерише један специфичан појам у друштвеним девијацијама. Али има таквих страних речи које се убацују без оправдане потребе. Тако у примеру:

Проблем *силецијског* понашања појединаца постаје све тежи, већи у *урбаним* срединама — реч „урбани” просто има вредност „градски”, и нема никакве везе са појмовима специфичним, као што су „урбанизам”, „урбанистички”.

Међутим, развијањем појединих наука у правцима еманциповања појединих проблематских група у посебне научне дисциплине, чак и са тежњом потпуног научног осамостаљивања, — настају нови називи специфичне структуре, па сам управо средином априла констатовао специфициран назив *лимнологија* (Б. Н., 16. априла 1973, с. 13).

Веома су ретки случајеви интерференције између активитета, тј. активности у току процеса, и самога ефекта, тј. резул-

тата активности. Па ипак при емоционално изразитом интензитету слаби семантички условљени опозитум, — тако да се запажају неки случајеви скоро изједначења, као *презирање*: *презир*, *пискарање*: *оно што пискарате* („не допада ми се такво пискарање“, „не допада ми се такав начин писања“). Такви случајеви су унеколико изразитији при спортској динамичности (*шутирање* = *шут*, где је и глаголска именице присутне динамике директно изражена и као ефект исте динамике). Такав однос не допушта трајност глаголске активности, — те забележени случај привидне ентерференције *одроњавање*: *одрон* можемо тумачити само као свесно тражење бар блиског значења (псеудо-синоним), а то потврђује чињеница да је овде наведени пример нађен у рубрици „Укрштене речи“.

Такође је из рубрике „Укрштене речи“ извештачен пример нестварне јединине „резанац“ условљен објашњењем „комад резаног теста“, а у ствари ту је конкретно у употреби само облик *pl. tantum резанци*, али не „комади резаног теста“, него са сингулативском целовитошћу „резано тесто“. Тим односом подсвесног јединства „теста“ резаног и множинске корелације са „изрезаним комадима тестенине“ објашњава се да је састављач укрштених речи у овом случају имао у својој језичкој подсвести осећај за неку врсту сингулативности.

Посматрање индивидуалних појава на нивоу дневних листа открива зачетке, колебања, реорганизације и у структурним односима, у језичким категоријама, па и у појавама стила. Овде ћу приказати неколико таквих примера, забележених управо средином априла ове године.

По једном чланку посвећеном неговању здравља, управо начелима правилне исхране, видимо да писац, лекар, влада веома добро књижевним језиком. Управо зато ће нам са лингвистичке тачке гледишта бити занимљива семантичка микроанализа, која ће нам дати објашњење једног структуралног колебања. У једном напису (Пол., 18. април 1973, с. 19) налазимо пример

Јабуре и јабукасто воће увек су подесни за воћне дане.

Овде наведени пример *јабукасто* (воће) не може се просто узети као грешка. У даљем тексту на истој страни налазимо облик *јагодаст* у примеру

... најбоље је предвидети пола килограма јабука, пола килограма малина или неког другог јагодастог воћа.

О типу придевског структуралног наставка *-аст* у варијантама *каст*: *част* писано је више пута и посебице (у часопису *Наш језик*, па и у мојој студији *Проблеми синтаксе и језички динамизам*). Према већ вршеним проучавањима, варијанте су ефекти структуралних ситуација. Стога имамо довољно основа за закључак да у језичком фонду културног аутора треба да буде варијанта *јабучаст*, обухваћена изоглосом која је секундарна последица обнављања тенденције ка отвореним слоговима, смера *коцкаст*. Међутим у таквом срећеном језичком осећању облик *јабуч-аст* морао је нечим бити дезавуисан. Објашњење даје сам процес формирања облика *јабучаст*. Према основној именици, која чини базу придевској изведеници, структура је опозитно постављена и наставак управо коригује саму базу, тиме што прихвата семантичку вредност не идентитета, него сличности. *Јагодаст* је оно што има облик јагоде иако није јагода, оно што је као јагода; са тим паралелно *јабучаст* је предмет који није јабука, који није истоветан са јабуком, а који има облик као јабука, који је формом сличан јабуци. Овакво значење метафорске вредности, је веома близу метафоре „јабука” на пиштољу, на стилском намештају, метафорско значење је преовладало и код придева *јабучаст* до те мере да прихвата пуну вредност поређења, а поређења је искључивање идентичности, и у појачаном степену се одваја потпуно од конкретног појма воћнога плода „јабуке”. Тиме је елиминисан из оне ситуације која треба да се ослони *непосредно* на појам плода јабуке. У таквом случају језичко осећање приступа *обнављањ* у форме придева, реформише његов облик полазећи од целине именице јабука. Резултат је придевска изведеница структуре:

јабук(а)-аст

Тиме је извршена и диференцијација:

- а) *јабук-аст* је оно што је у директној вези са особином, квалитетом јабуке (сок; арома, укусу);
 б) *јабучаст* је пуног метафорског типа однос према облику, округлини, облости.

У овој групи семантичких запажања, уз многе раније констатоване примере, јавља се потискивање социјативног односа инструменталским ефектом. Пример гласи

Аутобус улете у кривину, и пијанац, тешком мучком пребира по цеповима, док се грчевито држи за шипку (Б. Н., 18. априла 1973, с. 26).

У несигурности, и због стања у коме се налази, и због наглих покрета самога возила, пијани путник се држи једном руком за ослонац, а другом руком претражује по цеповима да пронађе новац за карту. У оба случаја употреба руке означава инструменталску ситуацију. Тражење новца по цеповима је, дакле, очигледно ефекат инструменталске природе, а није ефекат „тешке мучке“. „Тешка мучка“ прати тражење вршено руком; оно је као „пратећи синтаксички елемент“ везано за само тражење, оно је у функцији придружене ситуације главној ситуацији тражења, — оно је социјативска функција, и она мора бити реализована социјативним обликом, чије значење усмерава предлог „с“. Дакле, он тражи мучно по цеповима, а такав социјатив има адвербијалну вредност „уз мучку“

с мучком = мучно

Појачање негационог елемента у негативно-настављачкој функцији није продрло у нормативни ниво књижевног, а ни општег језика, — али поједини примери позивају на скретање паже при неговању нормативног књижевног језика. Забележени пример гласи

Просто да човек поверује да то нико *ни* не жели (Б. Н., 16. априла 1973, с. 30)

Исто тако — Направио од нас нешто што *ни* не сањамо.

Треба да нагласим и нека колебања структуралног типа, у којима микроанализом откривамо конкретна колебања индивидуалног карактера, а у чему за сада не треба гледати еволутивне тенденције, већ какве се могу изразити као тенденције сүтестивним утицајем штампе.

Тако у једном новинском извештају (Б. Н., 22. априла 1973, с. 12) налазимо облик *допрео* м. „допро“ у примеру

А да би његов комедиографски и естрадни хумор био разумљив, да би *допрео* до гледалаца...

Очигледно овде је чинио тешкоћу облик „допро“, и то не због фонолошког елемента вокалног „р“, већ просто као форма, као облик доста ретке лексеме фиг. „допрети“. То је факат, а за овакве интерференције можемо тражити објашњење код писца написа, али можда и код слагача и коректора у штампарији. То би био први случај.

Други случај показује појаву која у широкој употреби тиња, али се и стишава. Уз изједначење меких и тврдих основа маскулина јављају се неки облици двојно, као *путом* („Путом, путем, распутом“) поред обичнијега *путем*; међутим увек је *кутом*, па и у спортској употреби *шутом* према ном. ј. *кут*, *шут*. При томе, утицај дублета *путем* изразио се и као структура *шутем* у примеру

Илија Петковић тек у 53. минуту постигао једини гол изванредним *шутем* у леви доњи угао.

Међутим се друге две појаве чешће изражавају као поремећаји односа у реченичком склопу. — Већ низ година се у новинском језичком сектору изражава пренос, трансфер именичког субјектовог додатка у зону предикатску. Обичнији би био реченични склоп:

Она га је гледала задовољна

Али у преводним фељтонским текстовима хвата маха тип адвербијалне реализације —

Она га је гледала задовољно.

Једна и друга реализација су могућне, али као два ситуационо диференцирана решења.

Још је у овом смислу убедљивији пример:

Било је топло јулско подне, и град је деловао у спавано
(Б. Н., 23. априла 1973, с. 28)

— дакле независно од субјекатске зоне, а у значењу „деловао успављујући”, тј. изазивајући поспаност: као еквиваленција и менске одреднице. Међутим конкретно овакви случајеви се јављају као механизирање, са тежиштем на природној групи, те би било корисно када би посебно ово питање било узето у разматрање, да би се проверило у каквом је односу то механизирање према склопу у језику са кога се преводи.

Пренос семантичког извора појаве (кочнице шкрипе) на локацију истог извора бучне шкрипе (а то је сам аутомобил) налазимо у примеру —

Седео сам на столу у канцеларији и пијуцкао оранжаду са Шери, кад једна кола (тј. један аутомобил) зашкрипаше кочницама и стадоше пред прву пумпу.

Ту налазимо несумњиви семантички „qui pro quo”. Нису кола агенс шкрипе, иако се могу сматрати оријентацијом; агенс шкрипе представљају саме кочнице. Зашкрипале су кочнице, а не кола, односно ауто. Семантичко ширење обухвата предмет чији су саставни део кочнице.

Други пример показује још грубљу девијацију:

Тим речима [м. са тим речима] Грегори се окрете и напусти собу залупивши врата [м. вратима] за собом (П., 22. априла 1973, с. 21).

Није се окренуо помоћу речи, већ уз речи, изговарајући речи, дакле са речима.

Додајмо још неколико девијација (В. Н., 24. априла 1973, с. 28). Прво: Тиче се хотелског портира који је читао спортске новине на рецепцији [м. „у рецепцији”]. Ту рецепција не значи просторију, него дуги сто са преградом. — Друго, портир подиже поглед, тј. корелативно према спусти поглед, са основном фигуративном „очи”. — Треће: портир: „врати своје реуматичне очи” на новине, — тј. своје безизражајне, заморне, троме очи (cf. „поглед”!). Пето, по зидовима су ламперије тј. „светиљке” причвршћене бочно о зидове.

При крају ове анализе унутрашње реализационе језичке динамике желео бих да формулишем две мисли.

Прво, оваква трагања са уског и временски ограниченог плана треба ширити у систематска, комплексна проучавања. Тако би, на пример, било индицирано, проучавање у смеру географских, дијалекатских, дијакроних оријентација, у вези са навикама. Те су оријентације најизразитије у области синонимике, и, на пример, било би занимљиво видети слику односа пушачких синонимских назива за дуван, за цигарете, посебно за појам *опушак* : *пикавац* : *чик*, уз трагање за проблемом и степеном синонимности. Питање се, у ширим размерама, своди на то: да ли је појам синонимике могућан као апсолутна констатација, или је синонимика релативнога карактера.

И остале девијације очекују квалификавања географска, дијакрона и интензитетска.

Друго је мисао која везује језичке студије за незадрживи динамизам језичких појава и процеса. То нам најбоље приказују језичке реализације у дневној и повременој штампи, која рефлектује појаве у еластично схваћеној синхронији, дајући нам увид у кретање већ изражених тенденција, а особито у микропроцесе, који се у динамизованој синхронији називују. Појаве у дневној штампи биле су регистроване у знатној мери и уношене у велики Речник Српске академије наука. Са прелазом на обраду материјала за Речник обустављено је даље исписивање језичке грађе. Тиме настаје празнина и некорелација између карактера и задатака *Речника* с једне стране и сталне динамике језичких појава и језичких процеса са друге стране. Стога се јавља као неопходни научни императив, да се настави исписивање грађе и из дневне штампе, да се та грађа посебно региструје и сврстава, и на тај начин интегрира у научну грађу, а у временским размацима објављује у допунским свескама *Речника*.

М. Павловић